

GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

**”Man har en yrkesroll och sen har man en privatperson”:
En intervjustudie med lärare som arbetar med
flyktingbarn i asylprocesser**

Jesper Anteryd

Självständigt arbete 15 poäng
Kandidatuppsats
PX1500
Vårtermin 2017

Handledare: Elisabeth Punzi

”Man har en yrkesroll och sen har man en privatperson”: En intervjustudie med lärare som arbetar med flyktingbarn i asylprocesser

Jesper Anteryd

Sammanfattning. Följande intervjustudie undersöker studiehandledares erfarenheter och upplevelser av sin arbetssituation när de arbetar med flyktingbarn i asylprocesser. Sju lärare har intervjuats utifrån semistrukturerad intervjumetod. En tematisk analys utfördes och följande teman identifierades: *lärare i omsorgsarbete* vilket beskriver informanternas omsorgsarbete och upplevelse av förändrad yrkesroll ; *dilemman i mötet med den andre* vilket beskriver de etiska och juridiska dilemman som följer av balansgången mellan olika mål och behov, samt gränsdraganden och strategier avseende det personliga engagemanget för eleverna; *egna lösningar och förslag* vilket beskriver informanternas egna lösningar och de förslag de har på hur arbetet kan utvecklas. Resultaten tyder på att lärare som arbetar med barn i asylprocesser har unika erfarenheter som bör uppmärksammas.

Efter hösten 2015 har ett stort antal flyktingar kommit till Europa. Nästan 163,000 har sökt asyl i Sverige (Migrationsverket, 2017). Barnen och ungdomarna har fått möjlighet att gå i skolan i Sverige och har fått plats i språkintruktionsklasser. Barnen har förberett sig för ett nytt liv i det nya landet, men asylprocessen har verkat nedslående för dem. Många som arbetar med asylsökande har vittnat om barnens situation. En debattartikel publicerad i nätupplagan av Metro (Wewel, 2017) författad av en lärare understryker orimligheten i att kompensera för asylprocessernas psykosociala påverkan på eleverna. Rimligtvis utför en stor andel lärare ett omsorgsarbete eftersom de under en längre period har en vardaglig kontakt med de elever som befinner sig i en utsatt situation. Lärares arbete med asylsökande flyktingbarn innebär därmed förändrade krav och förutsättningar i arbetet. Ett starkt engagemang för eleverna kan leda fram till en förändrad yrkesidentitet. Det finns därmed skäl att undersöka hur lärare upplever att arbeta med asylsökande flyktingbarn, vilket den föreliggande studien syftar till. Utifrån området för föreliggande studie diskuteras tidigare forskning som behandlar professionellas upplevelser av arbetet med asylsökande barn och ungdomar. Skolan som en viktig plats och forskning kring de strukturella förutsättningar som informanterna har för sitt arbete behandlas även.

Skolans roll för nyanlända verkar som en medlande aktör: skolan har en socialiserande roll som ger sammanhang, har en integrerande roll, och medlar kontakter med hälsovård samt främjar hälsa och välmående (Fazel, Garcia, & Stein, 2016; Pastoor, 2015). Skolan upplevs som en meningsfull plats när den knyter an till elevernas behov av struktur, känsla av tillhörighet och en lärande miljö (Svensson & Eastmond, 2013). Upplevelsen av hopp är betingat av elevernas ovissa status som asylsökande, vilket påverkar lärprocessen (Fazel et al., 2016; Svensson & Eastmond, 2013).

Day, Kington Sammons och Stobart (2006) diskuterar förhållandet mellan lärares personliga och professionella identiteter samt de faktorer som bidrar till lärares

känsla av syfte, självförmåga, engagemang, arbetstillfredsställelse och effektivitet. De understryker vikten av att undersöka både intrinsikala och extrinsikala faktorer som bidrar till positiva eller negativa, stabila eller instabila, läraridentiteter. Samhälleliga strukturer, organisatoriska strukturer, mikrostrukturer, samt personliga biografier och väver en komplex väv av förhållanden i konstruktionen och konstruerandet av yrkesidentiteten. Personliga och professionella identiteter kan integreras olika väl beroende på ovan relationerna mellan ovan nämnda faktorer. Day et al. (2006) lyfter att känslor av sårbarhet i förhållande till den professionella identiteten och den moraliska integriteten kan genereras vid policyförändringar, förändrade krav eller ökade förväntningar. Känslor av alienering från värden, praktiker, skolorganisation, lokala myndigheter samt regering har inneburit att vissa lärare inte längre kunde förena sina personliga identiteter med sitt arbete, vilket i sin tur har inneburit hög stress (Day et al. 2006). Lärare definierar inte bara sig själva genom nuvarande personliga och professionella identiteter, utan även genom de övertygelser och värderingar kopplade till den typ av lärare de strävar efter att bli. Lärares agens kan kopplas till uppfyllandet av samtliga identiteter, och kan även sägas uttrycka förmåga att leva inom motstridigheter och spänningar mellan dessa olika identiteter (Day et al. 2006). Ett brittiskt forskarlag (Pinson, Arnot, & Candappa, 2010) lyfter att motsägelserna i flyktingpolitiken påverkar det skolsystem där lärare arbetar. Författarna menar att skolor och lokala myndigheter har lämnats att ta hand om de mikrosociala kostnaderna av flyktingpolitiken. Liknande motstridigheter finns rimligen i en nutida svensk kontext. Andra empiriska studier bekräftar att personer som arbetar med asylsökande flyktingar hamnar i dilemman och får fatta etiskt och juridiskt svåra beslut (Pourgourides, 2007; Puthoopparambil, Ahlberg & Bjerneld, 2015; Thomas & Devaney, 2011; Wright, 2014). Yrkesidentiteten bland dem som arbetar med asylsökande flyktingar förändras och innefattar ofta ett politiskt ställningstagande (Apostolidou, 2015), exempelvis när det råder en konflikt mellan statlig lagstiftning och de värden som ligger till grund för den professionella identiteten (Wright, 2014)

Vad gäller lärares erfarenheter av att arbeta med asylsökande flyktingbarn har de ofta en positiv syn på eleverna som man anser har mycket att bidra med (Bailey, 2011; Whiteman, 2009), även om lärarna är tveksamma till huruvida de kan möta och balansera elevernas olika behov (Alisic, 2012; Pinson & Arnot, 2007). Alisic har undersökt lärares upplevelser av att arbeta med traumatiserade barn, och fann att dessa lärare önskar ett ökat professionellt vetande för hur man ska utföra sitt arbete (Alisic, 2012). Eleverna och deras situation kan ha också ha en känslomässig påverkan på lärarna (Arnot, Pinson & Candappa, 2009). När lärare upplever att eleverna blivit orättvist behandlade knyter de starkare an till eleverna (Arnot et al., 2009) och ”gör det lilla extra” som del av ett moraliskt och socialt ansvar för eleverna (Bailey 2011). Bailey problematiserar Arnot et als. (2009) politiserade argument kring medkänslans roll och menar att lärare förmodligen upplever en variation av motstridiga känslor. Lärare med ”personliga referenspunkter” som liknade elevernas knöt starkare an till eleverna och visade större känslighet för deras utsatthet. Lärare utan personliga referenspunkter kunde vara lika empatiska men hade lättare att se den underliggande styrkan hos eleverna. Lärare som arbetar med traumatiserade barn finner det svårt att bära elevernas erfarenheter (Alisic, 2012). De kan välja att inte knyta nära band till eleverna för att skydda sig mot framtida sorg (Lucas, 2008). För att hantera känslor av maktlöshet kan den i hjälparroll svara med ett personligt engagemang som eventuellt kan leda till besvikelse och sorg (Lucas, 2008). Att känna närhet till eleverna men

samtidigt ha realistiska mål och acceptera sina gränser beskrivs som en effektiv strategi, så även att finna nya sätt att hitta mening i arbetet (Lucas 2008).

Inom coping-forskningen (Adams et al. 2006; Kjellenberg et al. 2014; Radey & Figley 2007) har man undersökt *empatisk tillfredsställelse* (compassion satisfaction), *utbrändhet*, *omsorgströtthet* (compassion fatigue) och *sekundärtrauma* bland professionella i omsorgsarbete. Robinson (2006) undersöker i en kvantitativ metastudie arbetstillfredsställelse, utbrändhet och omsorgströtthet bland lärare som arbetar med ensamkommande. Författaren tar upp att det råder viss förvirring av användandet av ovan nämnda begrepp, och föreslår användningen av begreppet *empatisk utbrändhet*. Robinson vill visa på att graden av engagemang bland de professionella är central för utveckling av omsorgströtthet, snarare än att det handlar om motöverföringsreaktioner av elevernas trauman. Han föreslår ett kontinuum som sträcker sig från *empatiskt förverkligande* (korresponderar med arbetstillfredsställelse och ett hälsosamt engagemang), *empatisk stress/trauma* (korresponderar med omsorgströtthet och överengagemang), och *empatisk utbrändhet* (korresponderar med sekundärtrauma och arbetsdistansering). Resultatet av metastudien (Robinson, 2006) har visat att en tredjedel av lärare som då arbetat på amerikanska statliga skolor låg på gränsen till att uppfylla kriterier för empatisk stress.

Robinsons (2006) slutsatser är intressanta att jämföra med hur Bailey (2011) resonerar kring hur lärare med ”personliga referenspunkter” knyter an till utsatta elever då det talar för olika sätt att förstå omsorgströtthetens orsaker. Kanter (2007) menar att begreppet omsorgströtthet och sekundärtrauma är för trubbiga. Han poängterar att de flesta interaktioner i socialt arbete inte är svar på traumatiska händelser. Snarare är de svar på lidanden som är mer kroniska av natur. Kanter resonerar vidare att mänskligt lidande på ett förenklat sätt inte kan reduceras till trauma. Kanter föreslår att verktyg och begrepp från den psykoanalytiska traditionen kommer till användning i diskussionen kring omsorgströtthet. Han poängterar att den psykoanalytiska traditionen har en lång historia av att söka förstå relationen mellan kliniker och klient och hur klinikers tidigare erfarenheter och relationer påverkar relationen till klienten. Begreppet ”motöverföring” kan definieras som de subjektiva reaktioner, både medvetna och omedvetna som väcks inom kliniken i mötet med klienten (Kanter 2007). Personer som exempelvis arbetar på ett hospice kan finna att de själva kämpar med ackumulerade känslor av sorg, skuld och hjälplöshet. De lärare som arbetar med asylsökande elever kan sägas befinna sig i en liknande situation då de är maktlösa inför elevernas asylprocesser. Vid sådana situationer kan handledning vara ett stöd för att bära dessa affekter för att hitta en effektivare intervention. Kanter (2007) lyfter även att professionella ofta hittar de positioner där man kommer till användning och får tillfredsställelse av sitt arbete och växer av det.

Min forskningsfråga lyder: *Hur upplever studiehandledare sitt arbete och sin yrkesroll när de arbetar med och sörjer för flyktingbarn i asylprocesser?* Lärare kan ses som en central del av gemenskapen runt det asylsökande flyktingbarnet, och efterflyktingvågen 2015 har arbetssituationen burit med sig förändrade yrkesroller och yrkesidentiteter. Vi behöver därför veta mer om lärares arbete och vad arbetet innebär för dem, särskilt i nutida svensk kontext, men även på en internationell nivå. Det finns rimligen även en risk för omsorgströtthet för de ämneslärare och framförallt studiehandledare som möter elever i asylprocesser på daglig basis och utvecklar en relation till dem.

Metod

Val av metod och epistemologisk ansats

Det specifika fält som undersöks i föreliggande studie är förhållandevis nytt. För att få förståelse för lärares arbetsituationer samt hur lärare upplever, hanterar och talar om sin yrkesroll och arbetsituation valdes kvalitativ metod. Den epistemologiska ansatsen för studien kan sägas vara fenomenologisk då studien strävar efter att beskriva informanternas "livsvärldar" utan att berättelserna bedöms genom på förhand givna teoretiska begrepp. I en fenomenologisk ansats brukar man tala om att forskaren bör sätta sina egna uppfattningar och värderingar "inom parentes", och låta informanternas upplevelser få stå i centrum. Man brukar även kalla detta för att forskaren ska vara fri från bias/partiskhet. Här finns dock något av ett positivistiskt element i fenomenologin då man antar att forskaren kan distansera sig från sitt studieobjekt till den grad att slutsatserna kan sägas vara fria från egna föreställningar och värderingar. Jag ställer mig frågande inför detta och antar här ett hermeneutiskt influerat perspektiv eftersom intervjuaren/studenten/forskaren utför ett tolkningsarbete och därför är delaktig i kunskapsproduktionen, även då hen strävat att vara fri från bias. Informanternas berättelser är även betingade av miljöfaktorer, dagshändelser, intervjusituationen och hur intervjufrågor är formulerade, varför tolkningsarbetet sker i flera olika kontexter. En informant lyfte vid slutet av intervjun att den specifika arbetsituationen vid intervjutillfället var på ett visst sätt och därför gav hen vissa svar, som reflekterade situationen, men vid en annan period kunde hen ha gett andra svar. Man kan här även ställa sig frågan om ett vetenskapligt arbete förutsätter att intervjuerna görs med exakt samma förutsättningar och frågor. Kvale (2009:159) menar att denna tanke grundar sig i en förhärskande positivistisk kunskapssyn, och lyfter även att en alltför strukturerad intervjuform skulle hindra intervjuaren från att ställa adekvata följdfrågor och därmed gå miste om viktig information – bättre är en viss känslighet inför de kontexter som kunskapen konstrueras i.

Jag besitter sedan tidigare en examen i pedagogik och har via praktik och vikariat fått viss insyn i det arbete som informanterna i studien gör. Att äga en erfarenhet kanske inte enbart är av ondo i det här fallet då erfarenheten innebär en lyhördhet för villkoren deltagarna arbetar under och kan utgöra grund för reflexivitet både under intervjun och analysen. Jag kan dock inte säga att jag fungerar som ett språkrör för informanterna i det att jag ger en objektiv eller oförvanskad bild av en enhetlig lärargemenskap. Jag kan inte heller säga att det är ett arbete enligt en relativistisk logik. Jag tänker mig snarare att informanterna och jag gör ett gemensamt arbete, eller "en gemensam resa" som Kvale uttrycker det (2009).

Deltagare

I enlighet med studiens syfte och frågeställning har ett strategiskt urval gjorts med målgruppen lärare med studiehandledaruppdrag i språkintruktionsprogram. Studiehandledare har ansvaret för och den vardagliga kontakten med eleverna, varför just den gruppen valdes.

Sju intervjuer har utförts, vilket inkluderar en intervju från en pilotstudie som genomfördes februari 2017. De resterande intervjuerna utfördes runt månadsskiftet mars/april samma år. En intervjuperson var man, resterande var kvinnor. En person tackade nej till att delta i studien då denne var på semester vid datainsamlingen.

Informanterna anmälde sig frivilligt efter att en förfrågan skickats per email till ett arbetslag som arbetar i språkintruktionsklasser i en gymnasieskola i Göteborgs stad. Från det arbetslaget finns fyra av informanterna. Kontakt med informanterna hade etablerats under 2016 då jag genomförde lärarpraktik vid denna skola. Arbetslaget har i efterhand via e-postkorrespondens fått information om studiens syfte och innehåll. Ytterligare tre informanter rekryterades från ett annat arbetslag på samma skola via personlig kontakt samt e-post.

Procedur

Intervjuerna genomfördes i avskilda rum på intervjupersonernas arbetsplats. Intervjuerna tog 40–60 minuter att genomföra med ett genomsnitt på 47 minuter. Intervjuerna spelades in på en diktafon. Intervjuerna var halvstrukturerade med förberedda ämnen och till viss del även förberedda följdfrågor. Ämnen som berördes var: elever i asylprocesser och det psykosociala arbetet, erfarenheter och strategier för den känslomässiga hanteringen av arbetssituationen; organisatoriskt och kollegialt stöd. Inledningsvis beskrevs ännu en gång syftet och frågeställningen för studien och informanterna informerades åter om att de får avbryta intervjun eller hoppa över frågor.

De första frågorna som ställdes handlade om ålder och tidigare yrkeserfarenhet, sedan följde en öppen och inledande fråga om det nuvarande arbetet: 'Kan du berätta om ditt nuvarande arbete?'. Exempel på följdfrågor är 'kan du berätta mer om det psykosociala arbetet du utför mer i detalj?', eller 'du nämnde "det här" förut, kan du ge några exempel på det?', om det inte redan berörts i den inledande frågan. Andra exempel på frågor är: 'kan du släppa arbetet när du kommer hem?'; 'kan du berätta om strategier du använt för att hantera det som du beskrivit?'. Jag hade med en intervjuguide som underlag vid intervjuerna, men den användes oftast inte då jag strävade efter att låta intervjuerna fortlöpa som ett naturligt samtal med följdfrågor för att ge informanterna utrymme att utveckla sina resonemang, utan att följa intervjuens ämnen i en strikt följd. Därför var flera frågor inledningsvis öppna, men senare mer styrda. Mer styrande frågor kunde formuleras enligt följande; 'hur förhåller sig 'det här' till 'det här'?', eller 'vad gjorde ni då?'. Det gjordes en återkoppling i direkt anslutning till intervjuerna, med frågor kring utförandet av intervjuerna samt om informanterna upplevt att något saknats eller önskar lägga till något. En informant utvecklade då några resonemang som gavs tidigare under intervjun. Intervjuerna har transkriberats ord för ord, inklusive ickeverbalt material, dagarna efter intervjuerna.

Bearbetning och analys av data

Pilotstudien fokuserade på informanternas "coping" och strategier, medan den föreliggande studien kom att ha en mer utforskande karaktär med informanternas berättelser om det psykosociala arbetet och upplevelser av sin yrkesroll i fokus. Intervjuerna har analyserats med tematisk analys. En tematisk analys görs induktivt

vilket innebär att man från början håller analysen (kodar) så nära materialet som möjligt, och därefter abstraherar fram för frågeställningen relevanta och mer övergripande teman. Jag antar här samma epistemologiska ansats som vid intervjuandet, vilket är i linje med hur Braun och Clarke (2006) argumenterar: även strävan att ”ge röst” åt berättelser innebär ett tolkningsarbete. Det innebär att mejsla ut delar av berättelser som man väljer ut, redigerar, och använder för att skapa kategorier i förhållande till den forskningsfråga studien bygger på (Braun & Clarke, 2006).

Första steget i den tematiska analysen var att lära känna materialet genom att göra flera genomläsningar och att lyssna igenom de inspelade intervjuerna i sin helhet. Nästa steg var att skriva ner initiala koder för varje stycke. Dessa initiala koder sorterades därefter i provisoriska underteman efter gemensamt innehåll genom att ta ut citat och ordna dem med hjälp av ”post-it”-lappar. Utifrån dessa underteman började teman ta form, vilka senare identifierades. Under analysen kom några underteman och teman att slås ihop och nya att identifieras, varvid de slutliga teman som presenteras här identifierades. Här kommer vi till frågan om vad ett tema kan utgöra. Braun och Clarke (2006) menar att det i många fall handlar om prevalens eller frekvens av ett visst innehåll i data, både i enstaka intervjuer och vad som tagits upp av flera informanter i hela materialet. Samtidigt understryker de att det är upp till forskaren att bedöma vad som kan utgöra nyckelteman i förhållande till forskningsfrågan och varnar för att stirra sig blind på kvantifierbara mätningar av innehållet. Dock innebär en tematisk analys att komma fram till en sorts kvalitativ motsvarighet till ett kvantitativt medelvärde av innehållet i konstruktionen av identifierade teman, vilket i sin tur innebär att man inte får med alla nyanser av de beskrivningar som informanterna ger. Informanternas rika berättelser kan därmed inte ges full rättvisa.

Kvalitetsvärdering

Studien har gjorts av en författare i samråd med en handledare. Handledaren har fungerat som en interbedömare i arbetet med kodning och tematisering.

Det är forskaren/studenten/intervjuaren som har till uppgift att ordna och tolka det material som studien baseras på. I och med det ställs man inför ett etiskt och vetenskapligt dilemma: etiskt i betydelsen att informanterna inte äger samma position att kontrollera de slutsatser som dras, och vetenskapligt i betydelsen att analys och slutsatser kan dras som informanterna inte håller med om. Detta är något av premisserna för att kunna bedriva vetenskap, men för att i någon mån överskrida dessa dilemman görs en återkoppling av bearbetade data till informanterna, vilket gjorts i den här studien. Studien har varit till stor del beskrivande och utforskande, och dess analys induktiv. Därmed har det varit av vikt att informanterna har känt igen sig i de beskrivningar, analyser och slutsatser som gjorts. Vid återkopplingen har informanterna funnit att de känner igen sig i de teman som här presenteras, med några mindre korrigeringar.

Etiska överväganden

Studien har följt institutionens etiska riktlinjer. Vad gäller informationskravet och samtyckeskravet har informanterna lämnat informerat samtycke i anslutning till

intervjuerna. De har även tidigare informerats om studiens syfte och frågeställning. Studien skulle komma att beröra sådant som upplevts som smärtsamt och därför kan vara svårt att tala om, därför betonades att frågor kan hoppas över, och vid slutet gjordes en återkoppling om frågorna och utförandet av intervjuerna. Vad gäller konfidentialitetskravet har informanterna anonymiserats. Informanterna informerades om att allt material kommer att anonymiseras. Vad gäller nyttjandekravet har materialet enbart använts för studiens ändamål.

Resultat

Den föreliggande studien syftar till att beskriva hur sju studiehandledare upplever sin arbetssituation och yrkesroll när de arbetar med och ger omsorg för barn i asylprocesser. Efter den tematiska analysen har tre huvudteman tagit form: *lärare i omsorgsarbete*; *dilemman i mötet med den andre*; samt *egna lösningar och förslag*. *Lärare i omsorgsarbete* beskriver den situation de asylsökande eleverna befinner sig, och hur informanterna svarar på de behov eleverna har. I förhållande till detta diskuteras skolan som en viktig plats för eleverna, samt förändringar av yrkesroll och yrkesidentitet. *Dilemman i mötet med den andre* beskriver hur informanterna kämpar med att vara medmänniskor och samtidigt vara professionella – en konflikt mellan olika identiteter. Dilemmana handlar om hur man förlägger tid till omsorg och undervisning, etiska och juridiska dilemman, samt att sätta personliga gränser för engagemanget för till eleverna. Det tredje temat *egna lösningar och förslag* beskriver hur informanterna hittat egna lösningar för arbetssituationen och beskriver även informanternas tankar om hur man kan göra deras arbetssituation bättre. I Tabell 1 anges teman samt de underteman som var underlag för respektive teman. Underteman redovisas mer utförligt nedan under respektive tema.

Tabell 1. Teman och underteman

Beskrivning av de tre huvudteman, med underteman, som framkom i intervjuerna

Tema	Undertema (exempel på innehåll)
Lärare i omsorgsarbete	Elever i förändringsprocesser (asylprocessernas påverkan på eleverna); Skolan som en viktig plats för eleverna (samhörighet och struktur); Lärare i förändringsprocesser (förändrad yrkesroll och yrkesidentitet och med omsorgsarbetet); Stöd i omsorgsarbetet (organisatoriskt och kollegialt stöd)
Dilemman i mötet med den andre	Balansgången mellan omsorgsarbetet och det pedagogiska arbetet (hur man förvaltar tid och ger ansvar samt omsorg); Att ta ställning som tjänsteman (lojalitet jämfört eleverna kontra juridiska överträdelser samt ledningens råd och svar); Strategier för den känslomässiga hanteringen av arbetet
Egna lösningar och förslag	Egna lösningar (utarbetning av ett positivt förhållningssätt); Förslag (integrering av skolans elever och lärare, överföring av erfarenheter, kunskaper och kompetenser).

De teman som presenteras illustreras med citat, men citaten har i vissa fall ändrats något för att skydda anonymitet. Varken teman eller citat är heltäckande, men ger ändå en övergripande bild av informanternas berättelser.

Tema 1: Lärare i omsorgsarbete

Elever i förändringsprocesser. Från intervjuerna framgår det att syftet med språkintruktionsprogrammet innebär mer än lärande. Det handlar även om att ge de nyanlända eleverna en passage in i samhället – in i ett språkligt sammanhang där man kan få en plats, en ny identitet och finna mening i ett nytt land. Informanterna berättar att de flesta elever är mycket ambitiösa och har en god progression, men även att eleverna behöver tålamod och insikt i att progressionen tar tid. De är med andra ord ivriga att hinna fram till att bygga upp ett liv här i Sverige, att få utvecklas och komma in i gemenskapen i ett nytt land. Informanterna berättar att när en nyanländ nyss har börjat skolan ser de att eleverna är euforiska och hoppfulla. När eleverna har kommit in i sina asylprocesser ser informanterna att hoppet sinar under en utdragen asylprocess.

Det är ju världens berg-och-dalbana verkligen. Oftast när dom kommer hit så är ju många nästan liksom i ett euforiskt tillstånd första halvåret eller... ja det varierar ju såklart, men... ja det brukar vara en väldigt positiv tid, i början. /.../ Och sen så brukar det ju komma efter den här perioden, nästan alltid en downer liksom, en nedgång /.../ ah det känns som att då börjar alla problemen komma upp till ytan på något sätt. /.../ det känns som att i princip alla går igenom en tuff period, efter den där första

Elevernas situation varierar mellan enskilda elever och mellan klasserna då de är i olika skeden i sina asylprocesser. Vissa elever har ändå hopp och planerar för en framtid, medan andra har tappat hoppet.

Jag tycker ändå att jag ser hos alla elever [att] det finns ett hopp där. Fast dom är jätte, det är väldigt ovisst då med att dom inte har uppehållstillstånd så är det ändå många som ser framåt och planerar för en framtid här. Men vissa som har kommit längre i asylprocessen, jag hade en elev igår som jag fick ta hand om efter lektionen, hon bröt ihop och hon sa just jag ser ingen, jag ser inte en framtid sa hon till mig. Och jag ser inte att jag nånsin ska bli glad och sådär. Och hos henne, hon tror jag att hon vacklar ju i sin eh, i sitt hopp om en framtid... samtidigt som hon också har förmågan att fokusera väldigt mycket i skolan också, och se att det jag gör här det spelar roll, och jag kommer kunna använda det någonstans, det är viktigt liksom.

Flera tecken på oro tas upp. Vid de lättare fallen, som är nog så oroande för informanterna, så kan det handla om frånvaro från skolan då eleven inte kan sova på nätterna, koncentrationssvårigheter, utåtagerande beteende eller att eleven stänger in sig. Vid svårare fall kan det handla om självskadebeteende och tal om suicid, och det är inte ovanligt att studiehandledare får följa med till psykakuten. Ibland har elever visat ärr på kroppen efter att ha skadat sig själva. Elever har spontant delat med sig av sina upplevelser av inresan till Sverige i undervisningssammanhang. Eleverna har i andra informella sammanhang sökt stöd hos sina studiehandledare och delat med sig av

berättelser om hur anhöriga torterats och dödats i sitt hemland och samtidigt uttrycker rädsla för att skickas tillbaka.

Eleverna är i sina individuella processer, men informanterna talar även om att eleverna går igenom asylprocesserna tillsammans. Eleverna stöttar varandra och informanterna beskriver att det finns mycket värme, tröst och en stark gemenskap med närhet till skratt. Gemenskapen gör dock även att oro lätt sprider sig, framför allt när någon väntar eller nyss har varit på ett besök vid migrationsverket eller om det har varit en incident där någon har skadat sig själv. Det är dock många elever som får uppehållstillstånd eller tillfälliga sådana, men dessa upplevs som svåra att öppet glädjas åt.

...samtidigt så kan det ju också bli lite såhär... mmm.... Man kan inte riktigt glädjas åt nån som får stanna heller, för man blir så orolig för sin egen del.

Skolan som en viktig plats för eleverna. Informanterna menar att skolan är viktig för elevernas välmående. Det är en plats där ungdomarna får vara elever och kan glömma traumatiska upplevelser och asylprocessen så gott det går. I skolan finns en social gemenskap och ett sammanhang, ett lärande och vuxna som kan sörja för ungdomarna när det behövs. Skolan tillhandahåller även resurser för elevernas välmående. Ett problem är dock att arbetsbelastningen är mycket hög på kuratorer och skolpsykologer vilket gör att man måste prioritera de mest akuta fallen.

Eleverna har i de flesta fall ett boende och ett nätverk med myndighetspersoner omkring sig. Informanterna har dock elever som har skrivits upp i ålder. De eleverna har då fått flytta till ett vuxenboende eller utvisningsboende och har därmed förlorat sitt nätverk utanför skolan. Framför allt studiehandledaren har då varit den vuxna som eleven kan vända sig till för socialt stöd och vägledning i asylprocessen. Eftersom vuxenboenden eller utvisningsboenden inte finns i Göteborg får elever som har flyttats till vuxenboenden i bästa fall pendla för att få gå kvar på skolan. I värsta fall får den före detta eleven ingen annan skolgång och ingen att knyta an till på vuxen- eller utvisningsboendet.

Elevernas ensamhet och utsatthet i och med en flytt beskrivs som svårt att bära av intervjupersonerna. ”Bara för att man fyller arton försvinner inte alla behov” säger en av informanterna och beskriver vidare att stöd, trygghet, vänner och rutiner inte längre finns för de ungdomar som flyttas till vuxen- eller utvisningsboenden. Dessa händelser är även stressande för klasskamraterna och påminner dem om ovissheten i deras egna processer.

Lärare i förändringsprocesser. Informanterna talar på olika sätt om hur yrkesrollen har förändrats. Det handlar främst om den direkta omsorgen för eleverna, men även om den medlande kontakten man får ha mellan elev, boende, godeman, advokater och migrationsverket och processen i att sätta sig in i ”vilka trådar man ska dra i.” Vid de tillfällen eleven inte har något nätverk eller en godeman som är oengagerad får informanterna ofta vara den som vägleder eleven i asylprocessen. Man kan även behöva informera klasskamrater om en elev har flyttats till ett vuxen- eller utvisningsboende.

Att anta prästrollen – att göra situationen begriplig och skapa trygghet är ett ämne som berörs:

Det låter kanske förmätet men ofta den roll som präster kanske har haft ibland, att försöka sätta ord på dom här jobbiga känslorna... eller att

förklara ett sammanhang... det behöver inte handla om religion, det handlar bara om att... att skapa trygghet för nån som har svårare att förstå själva situationen. Och när vi har liksom ändå haft den här relationen en del lärare i ett drygt halvår så tror jag att dom lyssnar på mig.

Asylprocessen påverkar elevernas lärande och progression av flera anledningar. Det finns strukturella förhinder i och med att eleverna behöver upprätthålla kontakt med migrationsverk, godeman och advokater vilket gör att den enskilde eleven missar lektionstid. Ett annat problem är att asylprocessen påverkar eleverna till den grad att de inte kan tillgodogöra sig undervisningen även när de är närvarande. Informanterna i en arbetsgrupp ger exempel på när man behöver ge stöd till hela klassen:

...nu var det ju inte jättemånga dagar sen det här planet till eh Kabul /.../ då det var ett plan från Göteborg som åkte. Och jag menar dan efter alltså, så fort man kom in, här nere vid våra klassrum /.../ då låg eleverna på bänkarna och det var liksom nattsvalt från att man öppnade klassrumsdörren. Och då är det ganska svårt att liksom vända på det. /.../ Då får man helt enkelt göra det bästa man kan under dom förutsättningarna den dagen, för att jag menar handlar det om en person då kan man kanske punkthjälpa den där och då, men när det handlar om en hel grupp, då är det svårt. /.../ När det har varit sådana händelser då tar vi gärna hjälp [av lärare som pratar deras modersmål] för att prata om vad som har hänt. /.../ Då är ju inte det viktigaste att dom ska lära sig att läsa SOL, utan då är ju det viktigaste att lyfta upp dom...

Det finns alltså situationer där undervisning och lärande helt enkelt inte är möjligt, och det framkommer att omsorgsarbetet är en förutsättning för att undervisning ska kunna bedrivas. Man understryker samtidigt att undervisningen flyter på förhållandevis bra när inga yttre händelser stör. Elevernas behov ser samtidigt olika ut: vissa är kontaktsökande och söker en förälder i sin studiehandedare, medan andra är mer stängda då de har fått lära sig att klara allt själva. Utgångspunkten är att låta det övriga nätverket runt den enskilde eleven sköta omsorgsarbetet, som i de flesta fall fungerar väl, men i många fall brister eller inte räcker till.

Informanterna menar att ett större fokus läggs på rekreation nu än i tidigare klasser de arbetat med vilket innebär en förändrad yrkesroll. Man ser att även elever i mycket svåra situationer har ett behov av att få ha kul tillsammans. Rekreation ses också som ett positivt förhållningssätt: att inte låta omsorgen befästa eleverna i en offerroll, utan att fokusera på lärandet och på att lyfta elevernas styrkor, resurser samt glädjeämnen.

Stöd i omsorgsarbetet. Kollegorna utgör det viktigaste stödet för informanterna. Man kan prata med de som är i samma situation och ha förståelse och trösta varandra, och beskriver en stark sammansvetsning av arbetslagen.

vi är ju i samma situation, hela laget i princip. Så det, det gör ju jättemycket.

Skolkuratoren ger även mycket stöttning och rådgivning. Vad gäller specialisthjälp varierar informanternas upplevelser. Sammanfattningsvis menar informanterna att specialisthjälpen kan vara informativ men att man får få praktiska råd. Att de erbjudits stöd har även bidragit till ett ökat förtroende för skolledningen. Det upplevs också som positivt att de fått bekräftat att de gjort ett bra jobb:

Jag känner att vi har ledningens förståelse, skolans förståelse... det här med att vi träffar en psykolog det är ju nånting som vi har önskat, och det är inte så att det är några fantastiska landvinningar vi gör /.../ men vi får bekräftat att vi gör ett bra jobb.

Tema 2: Dilemman i mötet med den andre

Balansgången mellan att ge omsorg och att fokusera på lärandet. Ett dilemma är relaterat till de situationer där informanterna måste välja mellan att antingen avlägga tid till omsorgsarbete för enskilda elever efter lektionstid, eller planera för undervisning. Eftersom eleverna i vissa klasser har större behov av känslomässigt stöd så upplevs det ibland som en stor utmaning.

Ett annat val som informanterna har ställts inför gäller förhållandet mellan att ge ansvar till eleverna och att visa omsorg och äga tålmod. Avseende frånvaro gäller det att känna till de behov eleven har. Anar man att eleven inte mår bra får man vara försiktig med att ställa krav och istället uttrycka att denne är saknad och kan vara i skolan utan att behöva arbeta, medan man i andra fall kan behöva ställa mer krav. Det krävs därmed att man har kunnat bygga ett förtroende för eleverna, vilket kan vara svårt och tar tid.

Så att och dom ändå känner att dom är saknade och att det är en plats där dom kan få... där dom har en samhörighet, eller vad säger man ett sammanhang, här, tänker jag att... det är någon som saknar dom. Och jag har sagt det till vissa som... kommer lite och har svårt att sova, [som] säger jag vaknar inte på morgonen jag kommer inte upp... nej men alltså det bästa är att du kommer upp, men om du inte kommer upp kom när du kommer då, liksom bara du kommer det är ok liksom. [...] nej alltså det blir svårt när man inte har så stark relation till eleverna, alltså om man har väldigt... ju bättre relation ju mer krav tror jag att man kan ställa. Så... men elever som nästan aldrig kommer det är svårt. Plus att jag vet inte heller hur mycket krav jag kan ställa, alltså... jag tycker att det är svårt.

Det kan även handla om dilemman avseende hurvida man bör låta elever få vila eller somna till i klassrummet, eller ha tålmod när elever kan vara utåtagerande eller pratar för mycket. I det sistnämnda fallet kan det även krävas att man i egenskap av att vara lärare låter klassen förstå att man gemensamt måste ha tålmod då den utåtagerande eller busiga eleven har andra behov, men att man också behöver sätta gränser. Det handlar i närliggande fall även om att balansera mellan att ha en avkopplad stämning i klassrummet och ett disciplinerat fokus på lärandet.

Att ta ställning som tjänsteman. Informanterna uttrycker kritik mot asylpolitiken och känner maktlöshet inför elevernas situation. Informanterna har kämpat med att hitta mening i sitt arbete samtidigt som de är representanter för det svenska samhället. Under lektionstid har frågor om det politiska läget i det svenska samhället dyka upp, vilket löpt ut i olika diskussioner. Informanterna gav då exempel på goda ideal och människor som på olika sätt kämpar för exempelvis mänskliga rättigheter. För att kunna överföra dessa ideal och ge eleverna hopp har informanterna upplevt att de själva har fått ta ställning och visa lojalitet jämte eleverna. I egenskap av statstjänstemän

får lärare dock inte uttrycka politiska åsikter, och har informanterna i dessa och liknande situationer hamnat i dilemman.

Engagemanget och diskussionerna med eleverna har lett till reprimander från ledningen, vilket informanterna uppfattat som okänsligt och orättvist. Lärares arbetssituation har tagits upp till facket, men de fackligt insatta informanterna menar att politikerna inte lyssnar. Sammantaget upplever därmed informanterna att de på olika sätt inte får sina röster hörda och att de placeras i en snäv traditionell lärarroll där man förväntas se på medan utvisningarna fortgår utan att ge mer omsorg än nödvändigt för eleverna. Dessa dilemman leder till frustration. En informant uttrycker det på det här sättet:

Man har flyttat gränser för vad som är lärarrollen /.../ alltså, jag hade inte varit så öppenhjärtig för det som jag är nu, och vad jag tycker själv. Därför att jag känner att jag måste säga vad jag tycker... för att jag... vi hade ett arbete om civilt mod, och då kan inte jag sitta och låtsas som att det regnar liksom. /.../ det är där, det är det som jag menar har förändrats därför att man har en yrkesroll och sen har man en privatperson, nästan bakom eller nånting och den privatpersonen har ju också åsikter.

Informanterna uttrycker att vissa värden och principer är viktiga att ta ställning för då man menar att de börjar urholkas i samhället, och att man därmed får sätta sin professionella roll åt sidan. Vissa uttryckte även lite tillspetsat att man hellre byter jobb än går emot dessa principer. Det finns ytterligare en dimension på detta dilemma. Alla skolor har till uppdrag att arbeta med mänskliga rättigheter. Den här skolan har varit del av ett projekt där de haft till uppdrag att arbeta med "rätten till rättigheter" tillsammans med eleverna. Arbetet har på många sätt fungerat, men informanterna talar även om upplevelsen av hyckleri – att man talar om något som egentligen inte finns. Samtidigt kan det ses som meningsfullt och stärkande för elevernas agens att väcka en politisk medvetenhet. Trots misstro och känslor av hopplöshet inför samhällsutvecklingen lyckas ändå de flesta informanter upprätthålla bilden av skolan som ett system som står för mänskliga värderingar.

Så det blir som att skolan är ju ett, haha, parallellt litet samhälle på ett sätt. I samhället. Där vi försöker, och jag tycker att det är en viktig kraft i liksom det här med att visa vad är det för vad vill vi ha för samhälle vad är det för värderingar vi står för. Och det är en mäktig kraft men samtidigt så märker man också, hur mycket skolan nu än som lärare som säger ifrån, så är det ju fortfarande politikerna är ju knäpptysta. Dom lyssnar ju inte på dom, dom har ju inte tagit liksom lärares nödrop på allvar, dom har inte ens kommenterat det. /.../ och sen så när det handlar om barn och ungdomar dom är ju i skolan, skolan är ju deras värld. Det är ju här dom är. Och det är ju vi som vet vad dom gör här /.../ Så det borde va en viktig röst. /.../ Och jag känner aldrig att jag behöver jobba och min arbetsplats går emot mig på något sätt, utan vi har ju en väldigt samsyn på vad vi vill göra. Det är kollegor som är på andra skolor där dom liksom har... där dom liksom tycker att nej men vaddå, alltså där dom inte tar elevernas sida... och det är ju liksom, det hade jag inte stått ut med att jobba

Närhet och distans i omsorgsarbetet. Informanterna har fått stöd i omsorgsarbetet, bland annat genom att skolan har anordnat kursdagar i traumamedveten

omsorg, informationsdagar från migrationsverket samt erbjudit handledning av psykologer. De har därmed blivit påmind om gränserna för lärarrollen, men informanterna menar att det är omöjligt att vara kvar i en traditionell yrkesroll då man kan vara en av få vuxna som finns i elevernas vardag. Starka gränser menar man inte fungerar när andelen av elever med stora behov är många. Sökandet efter de vuxnas stöd sker även kontinuerligt, varför fasta tider för omsorg vore en omöjlighet.

Informanterna lyfter fram människan bakom yrkesrollen. I det mänskliga mötet med eleven, som även är en förutsättning för deras arbete, uppstår en känsla av skyldighet och ansvar för den andre. Engagemanget och omsorgen för eleverna kan även leda till känslor av otillräcklighet och skuld. Att dra gränser är därmed komplicerat, men informanterna har stöd av varandra, talar om sina förhållningssätt öppet och har förståelse för varandras olikheter. Var gränserna dras varierar, men det handlar om en balansgång mellan att vara tillgänglig för eleverna och samtidigt undvika att bli utmattad och här kan dilemman uppstå. Det uttrycks oro för att arbetet ska bli övermäktigt och det ges flera skäl till att dra tydliga gränser: att undvika utmattning (i många fall för elevernas skull) eller av etiska skäl då man inte har resurser att ge alla elever samma hjälp.

Vad gäller gränsdraganden avseende närhet och distans så använder informanterna olika personliga strategier. Vissa informanter har varit mycket engagerade och har på olika sätt verkat för att vägleda ungdomarna i deras asylprocesser som har fungerat som medlande kontakter med myndigheter och migrationsverket. Informanter berättar även om ett politiskt engagemang i asylopolitiken eller välgörenhetsarbete. I omsorgsarbetet kan det ta sig uttryck i regelbundna besök eller telefonsamtal till en elev som är inlagd på psykakuten, eller att hålla kontakt med och samla in pengar till en före detta elev som har avvikit till ett annat land. Informanterna har vetskap om att de har gått utanför yrkesrollen och att omsorgen bidragit till mycket trötthet – men kan motivera detta med att man vill veta att man har gjort allt, och att vetskapen om att eleven mår bra eller inte skadar sig själv väger tyngre än den trötthet som omsorgen medför. Man ger trygghet och hopp och hanterar därmed samtidigt egna känslor av maktlöshet och skuld. Några informanter har nämnt att de blivit ”hårdade” under årets gång och därav mer effektiva, men de uttryckte samtidigt en oro över att de blivit avtrubbade inför de traumatiska berättelser som elever delar med sig av.

Informanterna har arbetat på olika sätt med att undvika att tänka och prata om asylprocesserna, vilket beskrivs som en effektiv och nödvändig strategi. De menar att man inte kan tänka på arbetet och asylprocessen hela tiden och det har inte heller upplevts som konstruktivt då man varit maktlös inför asylprocesserna. Det har däremot varit en utmaning att ”stänga av” när man kommer hem från arbetet. De flesta informanterna har undvikit sociala medier och annat som har kunnat påminna om asylprocesserna – medan andra engagerat sig trots att de känner att de borde vila. Behovet av att vila har i vissa fall lett till att man inte deltagit vid handledarträffar eftersom man varit osäker på om träffarna kommer ge något, eller om man bara skulle gräva i det som upplevs som smärtsamt. Det kan också vara så att gränser för omsorgsarbetet inte har satts i tid och att informanten har blivit utmattad och inte längre förmått att ge mer omsorg till eleverna än nödvändigt. Man har dock då kunnat vila i att det finns andra resurser i nätverket, arbetslaget och skolan till hjälp. En god strategi för att hantera slitningarna i arbetet har enligt informanterna varit förmågan att acceptera sina gränser.

Det finns en dynamik mellan närheten och distansen avseende gränsdragningar. Förhållningssätt och behov har varierat bland informanterna, men även för en och samma person över tid beroende på vilken situation man befinner sig i. Att finna sina personliga gränser och gränserna för yrkesrollen i omsorgsarbetet är något de brottats med, och de har fått göra ett individuellt och kollegialt arbete för att hitta dessa gränser. De informanter som befunnit sig långt utanför yrkesrollen rekommenderar inte detta förhållningssätt till andra och beskriver samtidigt att de har fått starkare gränser med tiden. I början ägde de informanterna inga gränser utan var tillgänglig hela tiden, men under det hårt belastade årets gång har de blivit bättre på att sätta gränser och fördela tiden med eleverna. Samtidigt berättar informanter som menar att de ägt tydliga gränser att den traditionella yrkesrollen inte kan anses gälla i nuvarande situation när så många elever är så utsatta och har få vuxna omkring sig. De har av olika skäl, med betoning på det etiska och mellanmänniska, varit tvungna att överskrida dem.

I processen av att hitta ett sunt förhållningssätt under rådande dilemman och hot om utvisning har informanterna sökt efter att hitta ny mening i arbetet, både för eleverna och sig själva. Vissa har identifierat sig mycket med omsorgsarbetet och den politiska kampen, medan andra finner läraruppdraget som ett meningsbärande ramverk. Informanterna växlar dock mellan dessa förhållningssätt, och samtliga är medvetna om att det pedagogiska arbetet utgör huvuduppdraget som också utgör en viktig del av elevernas vardag. En informant beskriver meningsfullheten i arbetet på följande sätt:

Och att man kan jobba mycket med att prata om mänskliga rättigheter, att prata om saker som är viktigt att känna till oavsett om du befinner dig i Sverige eller nån annanstans i världen. Och jag pratar ganska mycket med mina elever också om det att du har... i huvudet det kan ingen ta ifrån dig. Dom kan ta dina kläder dom kan ta dina pengar dom kan ta allting... men det du har i huvudet det kan ingen ta. Och det är ju många av dom här eleverna som aldrig... som inte har kunnat läsa och skriva tidigare och så och som har lärt sig det nu

Tema 3: Egna lösningar och förslag

Lösningar. Informanterna äger kunskap och kompetens, enskilt och som grupp, och har hittat egna lösningar på de problem de mött i sin förändrade arbetsituation. Informanterna har arbetat aktivt med ett positivt förhållningssätt för att lyfta elevernas välmående, vilket har tagit sig uttryck i rekreation och kulturfester och estetisk verksamhet i samarbete med offentliga aktörer.

Vi har ett samarbete med [lokalt kulturhus] som har vart jättebra. Där har vi fått utlopp för det här kreativa mer, där har vi ju vart och vi hade samarbete med dem inför kulturfesten och vi ha haft nu under våren har dom fått göra mosaik. /.../ och sen så har vi haft ett samarbete genom [lokalt kulturhus] också, med [konstakademin] Valand. Så då var vi med och gick, då fick dom bygga lyktor... och sen så gick vi liksom i ett fackeltåg för medmänsklighet tillsammans. Det var också roligt, för det är också nåt som dom uppfattar som viktigt, men också kreativt och roligt, att vi var på gott humör och vi var glada när vi gjorde det men det var för en viktig sak liksom...

Citatet ovan belyser även att välmående och svårigheter existerar sida vid sida. En lösning som ett arbetslag har funnit var att bjuda in ensamkommande som tidigare gått på skolan men nu arbetar på migrationsverket. Syftet var att kunna ge stöd åt elever i asylprocesser. Informanterna i fråga har uppfattat detta som ett lyckat projekt men även att man bemöts av kritik från andra arbetslag som har ansett att det är förbundet med en risk då skolan kan förknippas med den institution som verkställer utvisningar.

Förslag. Informanterna uttrycker önskningar om riktlinjer för att hantera utvisningar, då de förväntar sig att en stor andel utvisningar kommer att verkställas i början av nästa läsår. De vill då ha kunskaper om hur man ska prata om utvisningar med klassen. De föreslår att man arbetar fram handlingsplaner för självskadebeteende och suicidprevention. En önskan om att få förståelse från resten av skolan vad gäller språkintroduktionslärares arbetsituation uttrycks, i synnerhet vad gäller de dilemman informanterna beskriver. Angående specialishjälp önskas insikter i samma område från specialisterna. Informanterna uttrycker även att de inte får sina röster hörda av politiker, och önskar mer lyhörddhet.

Ett förslag är att ha gemensamma möten över program och arbetslag i hela skolan där de kan diskutera de utmaningar man möter i arbetssituationen samt dela och överföra kompetens. Detta kopplas till att börja med att integrera skolan som ett steg till att integrera samhället.

jag uppfattar det inte som att lärarna på nationella programmen riktigt har koll på hur verkligheten ser ut. /.../ Om vi pratar integration så kanske vi skulle börja med att integrera oss här på skolan. /.../ både mellan eleverna men också mellan kollegorna. Jag tycker att det är lite konstigt att man inte har ägnat en personalkonferens med att lyfta detta med alla lärare. För när det påverkar oss som jobbar med dom så väldigt mycket, så är det kanske bra att övriga kollegor också vet hur verkligheten ser ut /.../ Och jag tror det är här det behövs...

Ett annat förslag är att låta arbetslag få ”jobba ihop sig” och undvika omstrukturering av personal, vilket ses som en viktig förutsättning i arbetet. Man föreslår även att kursdagar, mötesdagar och annan vägledning inte ensidigt tar upp tunga problemområden, utan även inspirerar till att lyfta fram positiva saker i arbetet och utveckla det positiva förhållningssätt som man har arbetat fram.

Diskussion

Den föreliggande studien har utforskat sju studiehandedares upplevelser av arbetet med elever i asylprocesser. Informanternas upplever att eleverna har växlat från att vara euforiska vid mottagandet, till att efter att asylprocessen helt eller delvis förlorat hopp, upplevt stark oro och har haft svårt att fokusera på lärandet. Asylprocessens påverkan på lärprocessen bekräftas av tidigare forskning (Fazel et al., 2016; Svensson & Eastmond, 2013). Informanternas utsagor styrker tidigare fynd som behandlar skolan som en viktig plats för eleverna då den ger struktur, sammanhang, och fyller viktiga funktioner som att medla kontakt med hälsovård (Fazel et al., 2016; Pastoor, 2015; Svensson & Eastmond, 2013). Ett av studiens fynd är att informanterna inte bara påverkas av elevernas emotionella tillstånd utan även sätter sig in i elevernas asylprocesser och på olika sätt vägleder dem och medlar kontakt med

myndighetspersoner. Föreliggande studie lyfter de förändringsprocesser som informanterna har sett bland eleverna, och hur de upplever förändrade krav i sin arbetssituation. Informanterna har således själva hamnat i egna förändringsprocesser eftersom de påverkas av elevernas känslor och situation. De söker individuellt och gemensamt efter nya gränser för yrkesrollen och sitt personliga engagemang parallellt med elevernas förändringsprocesser och de behov som på olika sätt uttrycks.

Bailey (2011) har forskat om lärare som arbetar med flyktingbarn i skolmiljöer där både elever med och utan asylbakgrund studerar tillsammans. Han fann att lärare i sitt engagemang för de asylsökande eleverna håller sig inom sin professions gränser. I en svensk nutida kontext undervisar man nyanlända i introduktionsklasser, varför kraven rimligen är annorlunda och arbetsbördan högre. Informanterna i denna studie menar vidare på att omsorgsarbetet är en förutsättning för det pedagogiska uppdraget. Bristar i eller avsaknad av ett nätverk runt eleverna gör att de rör sig utanför yrkesrollens gränser till skillnad från lärare i undervisningsklasser med en majoritet av etniskt svenska elever. Informanterna i föreliggande studie beskriver att de fått ett större ansvar i egenskap av att vara en av få vuxna runt eleverna. Informanterna talar även om att skolhälsosteam, specialister och psykiatri är hårt belastade.

I likhet med tidigare studier framkommer att informanterna till större delen har en positiv syn på eleverna som tillskrivs erhålla stora resurser trots sin utsatta och sårbara situation (Bailey, 2011; Whiteman 2009). De lyfter elevernas resurser och starka sidor, och menar på att elevernas skolgång fungerar bra när inga yttre faktorer eller asylprocessen stör. Informanterna visar att de har resurser för sitt arbete, men uttrycker samtidigt svårigheter i att balansera mellan elevernas olika behov. Omsorg och behov kan betyda olika saker under olika förhållanden – vissa elever kan behöva följsamhet till regler och mycket struktur; medan andra kan behöva mer ömhet – en balansakt som även tagits upp i tidigare studier (Due & Riggs 2016). Vissa informanter har uttryckt en önskan om att få möjlighet att tillskaffa sig ett professionellt vetande för de nya krav de möter, vilket även tidigare studier har lyft (Alisic, 2012; Pinson & Arnot, 2007).

Pinson et als (2010) resonemang om att det är lärarna som får träda in och kompensera för motstridigheterna i asylpolitiken är i sammanhanget belysande, i synnerhet vad gäller informanternas tal om en förändrad yrkesroll och yrkesidentitet där de tar ställning för de asylsökande eleverna. Informanterna talar även om sitt arbete i termer av medkänsla och social rättvisa liksom informanterna i Pinson et als. Studie (2010). Liksom i Baileys (2011) studie tenderar informanterna att se skolan som ett samhälle i samhället, där lärare positionerar sig för de mänskliga värderingar som de upplever har urholkats i det svenska samhället. Informanterna upplever även att de får lite förståelse från kollegor som inte arbetar i språkintruktionsprogram. Informanterna delger att de har förståelse från ledningen, men uttrycker även att de reprimander de får när de tar politisk ställning eller överskrider sin yrkesroll gör att de känner sig orättvist behandlade och utelämnade i omsorgsarbetet. Informanterna ger en bild av att språkintruktionsprogrammet är en isolerad del av skolan där lärarna får kompensera för många av samhällets luckor. Vad som diskuteras i detta stycke belyser därmed konflikter mellan olika identiteter (Day et al., 2006): informanternas känsla av att de blir orättvist behandlade av ledningen står i konflikt med de nya yrkesidentiteter de utvecklat. Personliga värderingar är även i konflikt med samhälleliga diskurser och statlig lagstiftning angående asylsökande flyktingbarn. Deras utsagor talar även för olika yrkesidentiteter och gemenskaper inom skolan och mellan skolor. Den moraliska integriteten hotas och informanterna har svårare att förena sina identiteter med

yrkesrollen. Vissa informanter uttrycker det som att man hellre säger upp sitt arbete än säger upp de personliga värderingar som man identifierar sig med. Informanterna har därmed ställts inför en rad målkonflikter samt etiska och juridiska dilemman, vilket bekräftar tidigare fynd vid studier av yrkespersoner i andra professioner som arbetar med asylsökande (Pourgourides, 2007; Puthoopparambil et al. 2015; Thomas et al. 2011; Wright 2014).

Flera av eleverna är ensamkommande och traumatiserade från upplevelser från hemlandet, inresan, anländandet, och som effekt av asylprocessen. Grad och förekomst av traumatisering varierar så klart mellan elev, klass och arbetslag. Sekundärtrauma och omsorgströtthet bland informanterna kan rimligen förekomma då de påverkas av elevernas känslor och trauman, och strävar efter att hjälpa de traumatiserade eleverna (Figley, 2002). Vad gäller informanterna personliga engagemang för eleverna och hur de sätter gränser för omsorgsarbetet, så varierar informanternas hantering och strategier. Informanterna som har blivit omsorgströtta har fått dra ner på engagemanget och fokusera på det pedagogiska uppdraget för att skydda sig från framtida sorg och sekundärtrauma. Liknande fynd beskrivs av Lucas (2008), men viktigt är att poängtera att de traumatiska upplevelser som eleverna delar med sig av kan variera i styrka, varför även informanternas reaktioner varierar. Informanterna berättar om flera strategier. Genom ett aktivt engagemang regleras känslan av maktlöshet, men även den skuld man kan känna inför egna förutsättningar man har och har haft jämfört med den asylsökande. Lucas (2008) menar att sådana strategier förekommer när man ställs inför känslor av maktlöshet, och att risken med detta är att det leder till ytterligare sorg och besvikelse om man inte ser frukten av sitt arbete. Att kämpa för elevernas politiska rättigheter kan således ge en känsla av agens, men i längden finns risken att hamna i nya känslor av hopplöshet om för mycket fokus läggs på detta. Å andra sidan skulle en sådan kamp tillsammans med kollegor inom en social rörelse kunna leda till integrering av olika identiteter, om man följer Day et als. (2006) resonemang. Flera informanter nämner att de blivit "härdade" och starkare under årets gång vilket gjort att de kunnat arbeta effektivare. Det beskrivs som en form av strategi, men de uttrycker även oro inför att de blivit "avtrubbade" inför de traumatiska upplevelser som eleverna delar med sig av.

Flera informanter berättar att de aktivt undviker att tänka på asylprocessen och andra trauman eleverna bär på, och istället väljer att fokusera på att ha kul tillsammans med eleverna och fokusera på skolarbetet. Det bör inte förväxlas med ett undvikande beteende, utan för informanterna handlar det om en effektiv och nödvändig strategi för både dem och eleverna. Informanternas berättelser om acceptandet av de egna gränserna avseende närhet-distans i engagemanget för eleverna är en av de viktigaste strategierna för dem. Detta bekräftar andra fynd från Lucas (2008) vars studie behandlar lärare som arbetar med AIDS-sjuka elever. Eleverna ser av olika anledningar sina föräldrar i informanterna som vuxna auktoriteter, och informanterna får därmed något av en föräldraroll för eleverna. Lärarna i Lucas liksom i denna studie får bära mycket av elevernas lidande och är maktlösa inför hur deras situationer utvecklas, varför acceptans av gränserna för vad man kan påverka är viktiga för informanterna i båda studierna. Lucas menar att strävan efter att finna ett ramverk som ger mening i arbetet är en betydelsefull strategi. Informanterna i föreliggande studie nämner exempelvis att se elevernas progression, att få ge verktyg att förstå världen, och att få se elever lära sig läsa och skriva som något mycket meningsfullt, även om elever inte kan stanna kvar i Sverige. Att falla tillbaka på yrkesrollens huvuduppdrag ses därmed som en effektiv strategi av flera informanter. Även att eleverna, trots eventuell utvisning, har kunnat

utveckla meningsfulla relationer och får minnen av detta skänker mening. Denna rörelse kan även tyda på en integrering av personliga och professionella identiteter (Day et al. 2006). Liksom Kanter (2007) tror jag att diskussioner kring omsorgströtthet i sammanhang som denna kan berikas genom att undersöka motöverföringsreaktioner. Informanterna möter elever med liknande svårigheter, och svarar på dessa i vissa avseenden på liknande sätt – de kan i perioder känna samma hopplöshet som eleverna. Hur de hanterar situationer varierar dock, och jag kan inte utesluta att informanternas tidigare erfarenheter kan ligga till grund för deras individuella reaktioner och ageranden. Jag har även sett att flera av informanterna har rört sig mot de positioner där de kommer till användning, växer, och får tillfredsställelse av sitt arbete, vilket Kanter (2007) lyfter fram, och vilket återspeglar det som Radey och Figley (2007) kallar för *empatisk tillfredsställelse*.

Robinson (2006) menar att man kan tala om ett kontinuum mellan *empatiskt förverkligande*, *empatisk stress/trauma*, och *empatisk utbrändhet* i förhållande till graden av engagemang. Till viss del kan man använda den konstruktionen i förhållande till informanternas gränsdragningar och hur deras gränsdragningar har förändrats över tid med tanke på den belastning engagemanget har inneburit. Exempelvis kan man knyta vissa av informanternas rörelser till de mer tillfredsställande positionerna som ett uttryck för *empatiskt förverkligande*. Aktiva och politiska strategier som gjort informanter till viss del omsorgströtta kan knytas till *empatisk stress*. Slutligen kan svaga gränsdragningar, exponering för sekundärtrauma och senare distansering i arbetet som funnits hos vissa informanter kopplas till *empatisk utbrändhet*. Men jag finner inte att Robinsons teori ger uttömmande förklarningar till upplevd omsorgströtthet då det utifrån informanternas berättelser inte tycks följa några förenklade kausala förklaringsmodeller avseende graden av engagemang – många faktorer tycks spela in. Viktigt att lyfta i sammanhanget är att Robinsons studie som beskrivs här är en kvantitativ metastudie, som statistiskt har kunnat visa att en tredjedel av amerikanska lärare som arbetar med ensamkommande flyktingbarn ligger på gränsen till att uppfylla kriterierna av *empatisk stress*. Robinsons (2006) metodologi kan dock inte fånga nyanser och innebörder på samma sätt som kvalitativa studier, varken olika intrinsikala och extrinsikala förutsättningar studiedeltagarna verkar inom, eller de motstridiga och skiftande känslor som finns inom varje person övertid. Om man antar Robinsons perspektiv skulle det i förlängningen kunna leda till att ansvaret förläggs på lärare att själva hantera slitningarna i arbetet genom att hålla sig inom den traditionella yrkesrollens ramar. Informanterna berättar att de känt sig oförstådda när de fått tillsägelser att inte uttala sig politiskt eller engagera sig mer än nödvändigt för eleverna. Samtidigt får vi utgå från och ha förståelse för att ledningen vill skydda skolan och sina anställda från att bli utbrända. Det skulle också vara orealistiskt och möjligen destruktivt om skolan förväntade sig att lärarna skulle utföra det omsorgsarbete som eleverna är i behov av. Vad man kan föreslå i sådana situationer är handledning framför stela riktlinjer. Informanterna har också erbjudits handledning och har fått ökat förtroende för ledningen i och med detta.

Samtidigt har informanterna uttryckt ambivalens inför möten med specialister, även om det varierar mellan informanterna – möten upplevs som informativa och positiva då man får bekräftat att man gör ett bra jobb, men man riskerar att man måste ”börja om” vid varje tillfälle och dra upp traumatiska händelser som man vill lämna bakom sig. Några informanter resonerar på samma sätt vad gäller kurs- eller fortbildningar dagar, och man önskar att få stöd för att arbeta inom ett mer positivt

förhållningssätt. Ett av studiens fynd är att informanterna visar att de äger egna resurser och har växt i sitt arbete, och strävar efter att ta till vara på de resurser eleverna har. Informanterna har trots allt kapacitet att hantera sin arbetssituation. De tar hjälp av varandra samt utvecklar egna metoder och lösningar. De har även flera förslag som bör tas på allvar eftersom de har en unik insyn i arbetet och de villkor som finns för arbetet.

Sammanfattningsvis lyfter studien fram sju studiehandledares omsorgsarbete och de emotionella slitningar informanterna upplever i det arbetet. Slitningarna är effekter av elevernas trauman, men även effekterna av förlorad tillit till samhället och den egna yrkesrollen. Detta har lett till olika etiska och juridiska dilemman, eftersom att vara medmänniska och att vara tjänsteman ställs emot varandra. Informanterna har beskrivit hur de överskridit och sökt efter nya gränser i yrkesrollen, samt kämpat med gränsdraganden för det personliga engagemanget. I det arbetet har informanterna och rimligtvis många fler lärare unika erfarenheter som är viktiga att ta del av för fortsatt forskning samt utveckling av skolan och samhället.

Vad gäller studiens begränsningar och tillkortakommanden, så har studien begränsats av att den är en mindre utforskande studie på kandidatnivå. De tidsmässiga avgränsningarna har medfört att jag inte kunnat planera intervjuerna på ett sätt som hade varit önskvärt med tanke på ämnets komplexitet. En utforskande studie innebär öppna frågeställningar, vilket är relevant när kunskapen är begränsad, men i framtida studier skulle man kunna spetsa frågeställningar och intervjufrågor och därmed kunna nå detaljerade beskrivningar av specifika områden. Vad gäller val av metod innebär en tematisk analys att man förlorar något av nyanserna i informanternas berättelser. I mångt och mycket arbetar lärarna under samma förutsättningar, samtidigt skiljer sig deras berättelser åt, i synnerhet vad gäller elevernas trauman, elevernas uppsökning av stöd hos lärarna och omsorgsarbetet som följer av detta. Det kan skilja sig från klass till klass, men även arbetsgrupp. De stora dragen vad gäller dilemman och talet om den förändrade yrkesrollen vågar jag påstå delas av samtliga informanter. Vi kan således tala för att det finns en grad av kvalitativ generaliserbarhet i den föreliggande studien. Det är dock svårare att uttala sig om huruvida informanterna representerar de flesta studiehandledare på språkintruktionsprogram. Vid en större intervjustudie skulle fynden kunna bekräftas. Dock kan man säga att studien korresponderar väl med den inledande debattartikel som omnämns i inledningen, och andra därtill. Andra kvalitativa metoder skulle rimligtvis kunna fånga nyanser bättre, samt utveckla nya teorier kring lärares erfarenheter och arbetssituation. Vad gäller frågan om bias, så har jag själv avslutat min lärarpraktik och därefter arbetat som vikare i ett av arbetslagen där informanterna för studien arbetar. Det kan således råda en form av partiskhet i egenskap av att vara författare för denna studie. Det kan också vara så att det är en falsk form av konsensus mellan mig och informanterna som gjort mig blind för aspekter av deras upplevelser, då jag blandar ihop dessa med mina egna. Likväl antar jag att en viss form av förståelse har underlättat rekryteringen av deltagare, planeringen och utförandet av den här studien. Informanterna har även bekräftat och godkänt de teman som här presenteras. Studien har även ett psykologiskt perspektiv och kan därför inte täcka in alla aspekter av arbetssituationen av vad informanterna har beskrivit.

Några förslag för vidare forskning är att i en större studie undersöka de slitningar och dilemman lärare får hantera i arbetssituationer som involverar elever som är i asylprocesser, och de implikationer det har för att utveckla handledarstöd. Baileys (2011) diskussion kring hur lärare med eller utan personliga referenspunkter knyter an till eleverna är i sammanhanget intressant. Kanters (2007) förslag om att föra in

psykoanalytiska begrepp i diskussionen om omsorgströtthet, skulle kunna användas i liknande studier som behandlar hur lärares livshistorier påverkar arbetet. Alisic (2012) understryker vikten av att veta mer om lärares yrkesidentiteter. Jag liksom Apostolidou (2015) uppfattar att det under rådande omständigheter har skett en politisering av yrkesidentiteten då lärare ramar in sitt engagemang i termer av mänskliga rättigheter och social rättvisa. Mer forskning i svensk kontext om detta fenomen är eftersträvansvärt.

Referenser

- Adams, R. E., Boscarino, J. A., & Figley, C. R. (2006). Compassion fatigue and psychological distress among social workers: A validation study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(1), 103–108.
- Alisic, E. (2012). Teachers' perspectives on providing support to children after trauma: A qualitative study. *School Psychology Quarterly*, 27(1), 51–59.
- Apostolidou, Z. (2015). Politicised notions of professional identity and psychosocial practice among practitioners working with asylum seekers and refugees. *British Journal Of Guidance & Counselling*, 43(4), 492–503.
doi:10.1080/03069885.2014.987727
- Arnot, M., Pinson, H., & Candappa, M. (2009). Compassion, caring and justice: teachers' strategies to maintain moral integrity in the face of national hostility to the “non-citizen”. *Educational Review*, 61(3), 249-264.
doi:10.1080/00131910903045906
- Bailey, S. (2011). *Taking up the challenge: An interpretive phenomenological analysis of teachers' perceptions regarding the presence of asylum seeker and refugee pupils (asr) within mainstream primary schools in the midlands, and the implications this may hold for educational psychologists practice*. ProQuest Dissertations & Theses. Birmingham, Storbritannien.
- Bride, B. E., Radey, M., & Figley, C. R. (2007). Measuring compassion fatigue. *Clinical Social Work Journal*, 35(3), 155-163. doi: 10.1007/s10615-007-0091-7
- Day, C., Kington, A., Stobart, G. & Sammons, P. (2006). The Personal and Professional Selves of Teachers: Stable and Unstable Identities. *British Education Research Journal*, 32 (4), 610-616.
- Due, C., & Riggs, D. (2016). Care for Children with Migrant or Refugee Backgrounds in the School Context. *Children Australia*, 41(3), 190-200.
- Fazel, M., Garcia, J., & Stein, A. (2016). The right location? Experiences of refugee adolescents seen by school-based mental health services. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 21(3), 368-380.
- Figley, C. (2002). Compassion fatigue: Psychotherapists' chronic lack of self care. *Journal of Clinical Psychology*, 58(11), 1433-1441. doi: 10.1002/jclp.10090
- Jenny Nilsson, J., & Bunar, N., (2016). Educational Responses to Newly Arrived Students in Sweden: Understanding the Structure and Influence of PostMigration Ecology, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 60:4, 399-416,
doi:10.1080/00313831.2015.1024160
- Kanter, J. (2007). Compassion fatigue and secondary traumatization: A second look. *Clinical Social Work Journal*, 35(4), 289-293.

- Kvale, S. (2009). Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Kjellenberg, E., Nilsson, F., Daukantaitė, D., & Cardeña, E. (2014). Transformative narratives: The impact of working with war and torture survivors. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 6(2), 120-128
- Lucas, L. (2008). The pain of attachment-"you have to put a little wedge in there": How vicarious trauma affects Child/Teacher attachment. *Childhood Education*, 84(2), 85-91.
- Nilsson, J., & Axelsson, M., (2013). "Welcome to Sweden...": Newly Arrived Students' Experiences of Pedagogical and Social Provision in Introductory and Regular Classes. *International Electronic Journal Of Elementary Education*, 6(1), 137-164.
- Migrationsverket (2017). Antal asylsökande – aktuell statistik. Hämtat 5:e Juni 2017 från ” <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik.html>”
- Pastoor, L. (2015). The mediational role of schools in supporting psychosocial transitions among unaccompanied young refugees upon resettlement in Norway. *International Journal of Educational Development*, 41, 245-254
- Pinson, H. and Arnot, M. (2007) Sociology of Education and the Wasteland of Refugee Education Research. *British Journal of Sociology of Education*, 28 (3), 399-407.
- Pinson, H., Arnot, M., and Candappa, M. (2010) *Education, Asylum and the Non-Citizen Child: The Politics of Compassion and Belonging*. London: Palgrave Macmillan.
- Pourgourides, C. (2007). Dilemmas in the treatment of asylum seekers. *Psychiatry*, 6(2), 56-58.
- Puthoopparambil, S. J., Ahlberg, B. M., & Bjerneld, M. (2015). "It is a thin line to walk on": Challenges of staff working at swedish immigration detention centres. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 10
- Radey, M., & Figley, C. R. (2007). The social psychology of compassion. *Clinical Social Work Journal*, 35(3), 207-214. doi: 10.1007/s10615-007-0087-3
- Robinson, B. C. (2006). *Exploring career satisfaction, burnout, and compassion fatigue as indicators of the quality of career engagement of public school educators*. ProQuest Dissertations & Theses. West Virginia University, USA.
- Svensson, M., & Eastmond, M. (2013). "Betwixt and between": *Nordic Journal of Migration Research*, 3(3), 162-n/a. doi: 10.2478/njmr-2013-0007
- Thomas, N., & Devaney, J. (2011). Safeguarding refugee and asylum- seeking children. *Child Abuse Review*, 20(5), 307-310. doi: 10.1002/car.1199
- Whiteman, R. (2005) Welcoming the Stranger: a qualitative analysis of teachers' views regarding the integration of refugee pupils into schools in Newcastle upon Tyne. *Educational Studies*, 31(4), p.375-391.
- Wewel, Å. (2017 maj). Statens behandling av ensamkommande gör skolans uppdrag omöjligt. *Metro*. Hämtat 14:e maj 2017 från ”<http://www.metro.se/artikel/statens-behandling-av-ensamkommande-g%C3%B6r-skolans-uppdrag-om%C3%B6jligt>”
- Wright, F. (2014). Social Work Practice with Unaccompanied Asylum-Seeking Young People Facing Removal. *British Journal of Social Work*, 44 (4): 1027-1044. doi: 10.1093/bjsw/bcs175